

הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה

22261 70%

מועד חורף תשפ"ה 2025

הפתרון נכתב על ידי רועי אדחוח (רכז),
אסף קולינר, איילת כהן, נוי קציר ונועה זגורי

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

(הערה: החל ממועדי תשפ"ה כל הפרקים בבחינת הבגרות עם ספרי לימוד)

פתוחים ומאושרים ע"י מפמ"ר היסטוריה)

פרק ראשון – מלחמת העולם השנייה והשואה (חובה)

שאלה 1

סעיף א'

המשטר הנאצי הצליח לגרום לרבים מאזרחיו לשתף פעולה עם מדיניותו באמצעות תעמולה, חקיקה וטרור.

המקור הראשון הוא עדותו של שמואל קנלר, יהודי יליד גרמניה המתאר את זיכרונותיו משנת 1933, השנה שבה הנאצים עלו לשלטון. לפי עדותו של קנלר, השלטון הנאצי השיג את שיתוף הפעולה של אזרחי גרמניה תודות למערך תעמולה שיושם באמצעים רבים. קנלר מתאר כיצד עם עליית הנאצים לשלטון, הרחובות של ברלין, עיר הבירה של גרמניה, התמלאה בדגלים עם צלבי הקרס של המפלגה הנאצית (בטרם הפכו לסמלים הרשמיים של גרמניה בשנת 1935). בנוסף, נערכו יותר ויותר מפגני כוח של נאצים הצועדים בחולצות החומות של המפלגה. בעיני ילד בן שמונה, כמו קנלר, ברור מדוע "יותר ויותר אזרחים לבשו מדים חומים וצעדו בהפגנות", משום שמפגנים אלה היו "סממנים של עוצמה ושל כוח אשר אמורים להשרות הרגשה של ביטחון הנובע מעוצמת השלטון". כלומר, המפגנים סיפקו לאזרחים תחושה של ביטחון, של כבוד, ושל עוצמה ויציבות, לאחר שנות רפובליקת ויימאר שהתאפיינו בחוסר יציבות פוליטי, במצב כלכלי גרוע, בחוסר ביטחון אישי ובתחושת השפלה לאומית. אפילו קנלר, כמעט והרגיש "רוגע ואולי אף גאווה על כך שהוא שותף לעם חזק" – וזאת למרות שהיה יהודי והיה אמור לחשוש מעליית הנאצים.

התעמולה לפי קנלר, הגיע במהירה לכל תחומי החיים: היטלר הופיע ברדיו וביומני החדשות לפני כל סרט, במטרה לגרום להערצה שלו ולחשש מפני קולו ה"צעקני ומאיים". רבים מחברי כיתתו של קנלר הצטרפו לנוער ההיטלראי והחלו להסתובב גם הם עם המדים החומים של הנאצים באופן שעורר קנאה בילדים אחרים ורצון להצטרף אליהם.

התעמולה יושמה בכל מקום, אפילו לחנויות הממתקים ליד בתי הספר, שם היה קונה קנלר סוכריה בצבעי המפלגה הנאצית "ויבתוכה מרציפן לבן שתוכו צלב קרס". לדברי קנלר, כל אמצעי התעמולה הללו נועדו "להטביע" בו ובחבריו את הנאציזם כבר מגיל צעיר ולגרום להם לאהוב את השלטון, להזדהות עם הסמלים הנאצים ולהעריץ את המנהיג. באמצעות תעמולה זו הבטיח השלטון הנאצי שכאשר יגדלו ילדים אלה, הם ישתפו פעולה באופן מלא וללא סייג עם השלטון הנאצי.

המקור השני הוא עדותו של סבסטיאן הפנר, משפטן גרמני לא יהודי. גם עדותו היא משנת 1933, זמן לא רב אחרי שריפת הרייכסטאג. קנלר מתאר אחר שבאמצעותו הבטיחו הנאצים את שיתוף הפעולה של האזרחים: הטלת טרור על כל מי שעשוי להיות מתנגד פוטנציאלי של השלטון.

לפי עדותו של הפנר, גם לאחר עלייתם לשלטון, הנאצים הפכו את הטרור שהטילו על החברה הגרמנית באמצעות גדודי הפעילים שלהם לפעילות קבועה, "כמעט מדי יום אחד או שניים ממתנגדיהם הפוליטיים" נרצח. ולא רק קומוניסטים, עמם הנאצים מאמינים כי הם נמצאים במלחמת קיום; אלא אפילו פוליטיקאים ממפלגות מרכז, כגון סוציאל-דמוקרטיים, שהנאצים העלו את ביתם באש יחד עם משפחתם. הפעילים הנאצים "פוצצו עתה באופן קבוע... את אסיפות הבחירות של כל שאר המפלגות", כלומר הטילו טרור אף על כל מי שרק עלה בדעתו לנקוט בעמדה פוליטית שאיננה נאצית. הנאצים גם השתלטו על מנגנוני המדינה והביטחון והורו למשטרה להפסיק לשמור על חופש הביטוי, ההתאספות וההפגנה, ולהגן במקום זאת על הפעילות של הנאצים "ולירות ללא התראה באחרים".

לדברי הפנר, אמצעי הטרור כגון ההתנקשויות הפוליטיות, המתקפה של כנופיות נאצים על כל פעילות פוליטית שאינה נאצית, ובמיוחד שריפת הרייכסטאג, שככל הנראה היתה פעולת טרור שביצעו הנאצים על מנת להצדיק רדיפה חמורה של הקומוניסטים, הצליחו להביא את מרבית ארחי גרמניה למצב שבו הם כל כך מפחדים, שהם השכימו לביטול כל חירויות האדם ואזרח שהעניקה להם חוקת וויימר הדמוקרטית, ולהסכים לשתף פעולה עם שלטון סמכותני וטוטליטרי.

(אגב, הפנר מציין שלמרות הטרור הכבד, על פני השטח הנאצים דאגו לשמור את החזות היציבה והבטוחה שהשרתה התעמולה הנאצית לפי דבריו של קנלר: "מדים חומים ברחובות, מצעדים, קריאות הייל").

זהות הדובר השפיעה בכל אחד מן המקורות על התיאור שהוא הציג בקטע באופן הבא:

מקור 1 מציג את עדותו של יהודי בן 8. ראשית כל, היותו נער צעיר השפיעה על התחומים שבהם חזה בתעמולה הנאצית והדברים שקסמו לו בה: המדים של הנוער ההיטלראי, סוכריות המרציפן, הדגלים והמצעדים. זהותו כיהודי מתבטאת בכך שהוא מתאר את התעמולה הנאצית כמי שאינו יכול לחלוק באמת ברעיונותיה וכמי שבקרוב לא יהיה אפילו חלק מהעם הגרמני, מכיוון שחלק גדול ממנה היא תעמולה אנטישמית. אך הוא בכל זאת מכיר בכוח המשיכה העצום שלה גם בעיניו: "כמעט יכולתי להרגיש רוגע ואף גאווה שאני שותף לעם חזק" ואף מקנא בחבריו לכיתה הלובשים את המדים החומים.

לדעתי, משום שהוא היה ילד, הוא גם לא חזה בכל הטרור בתחום הפוליטי שהתרחש באותה תקופה על פי עדותו של הפנר. ולמרות שהיה יהודי, היה צעיר מדי מכדי להבין את התעמולה שכוונה נגד היהודים, שהיתה גם היא יסית מתונה בשלב מוקדם זה.

מקור 2 מביא את עדותו של הפנר, משפטן גרמני לא יהודי, אך כזה שעזב את גרמניה בשנת 1938 ולכן כנראה היה מתנגד פוליטי או מצפוני לשלטון הנאצי. בהיותו אדם בוגר בעל השכלה משפטית, הפנר מאוד מודע לכל הנעשה בתחום הפוליטי ובאופן מיוחד בכל הקשור לפגיעה בזכויות דמוקרטיות וביטול חירויות אזרח ואדם.

הפנר אינו יהודי, ואולי זו הסיבה שהוא לא עוסק בפגיעה במיוחדת בחירויותיהם של יהודים. ואולי מכיוון שהוא איננו אנטישמי הוא אינו מבחין בין הפגיעה בזכויותיהם של יהודים לבין הפגיעה בזכויות של כל האזרחים.

סעיף ב'

דמות היהודי באידאולוגיה הנאצית היא של תת-אדם, החורש מזימות להרס העולם ומפיץ מחלות מחד ואידאולוגיות הרסניות מאידך.

היהודי באידאולוגיה הנאצית מתאפיין בתכונות חיזוניות שליליות, המנוגדות כולן לתכונות ה"חיוביות" של בני הגזע הארי: ליהודי אף גדול ורגליים שטוחות, עור שחום, שיער עבות וריח רע. לתכונות אלה נקשרות גם תכונותיו הפנימיות השליליות של היהודי: היהודי קמצן, תאב בצע, מוג לב, בוגדני ומנצל מינית. היהודי מזוהם ובוגדני, הוא מפיץ מחלות וכמו חיידק בעצמו, הוא מנסה לטמא את הדם של הארים בדם היהודי שלו כדי להשתלט עליהם ולהרסם מבפנים.

לפי האידאולוגיה הנאצית, היהודי מסוכן גם מפני שהוא מנסה להשמיד את העולם ואת התרבות הגרמנית על ידי הפצת אידאולוגיות מסוכנות, שמטרתן לנוון את הגזעים האחרים: השוק החופשי של הקפיטליזם, עקרונות המוסר וההומניזם של הדמוקרטיה והשוויון המוחלט של הקומוניזם. מסיבה זו, האידאולוגיה הנאצית האמינה שהיא נמצאת במלחמת קיום עם הגזע היהודי.

בעמוד 98 של הספר "נאציזם, מלחמה ושואה" מאת יגאל משעול (הוצאת היי סקול) ישנה כרוזה המתארת יהודי "חומד" נערה ארית. היהודי מאופיין בכרוזה בהתאם לתכונת החיזוניות של היהודי באידאולוגיה

הנאצית: יש לו אף גדול, תווים מכוערים, הוא אינו מגולח (כלומר אינו מתנקה, מזוהם), שפתיו עבות ובשרניות ועיניו מצועפות וחשוכות. המראה שלו מנוגד למראה של הנערה הארית היפה והבלונדינית בעלת העיניים הכחולות והטהורות. תכונותיו הפנימיות השליליות נראות בכרזה בכך שהוא גוחן על הנערה, כאילו הוא מנסה לפתות אותה, להשתלט עליה ולטמא אותה. בכך מודגשות תכונותיו הפנימיות השליליות של היהודי – אופיו ההרסני והמסוכן. היהודי מתואר גם כגבר זקן ומסוכן, לעומת הנערה הארית שהיא עדינה וחלשה, נמצאת בסכנה מצד היהודי.

הכיתוב בכרזה מצהיר את המסר באופן בוטה: "היהודי כמחלל טוהר הגזע [הארץ]", כלומר זומם לחלל את טוהר הדם של הגזע הארי באמצעות הנערה המסכנה.

דימוי זה של היהודי השפיע מאוד על תחילת ההרג ההמוני של היהודים דווקא בעת הפלישה לברה"מ. בעיקר מדובר באפיונו של הגזע היהודי כחורש מזימות להרס העולם ולניווון הגזע הארי באמצעות הפצת אידאולוגיות הרסניות, כגון הקומוניזם שהיה האידאולוגיה השולטת בברה"מ.

כשבועיים לפני הפלישה לברה"מ, הופצה בקרב הפיקוד הבכיר של צבא גרמניה "פקודת הקומיסרים" שפקדה על הצבא וההאס.אס להוציא להורג כל פעיל פוליטי – קומיסר – של המפלגה הקומוניסטית. זאת מפני שהאידאולוגיה הנאצית האמינה שקיימת מלחמת קיום בינה לבין הקומוניזם.

אך מכיוון שבאידאולוגיה הנאצית היהודים עומדים מאחורי הפצת הקומוניזם (במילותיהם: "בולשוויזם יהודי") הצבא הגרמני ראה בכל יהודי שאותר פעיל קומוניסטי והחל לטבוח בהם בהיקף נרחב.

שאלה 2

סעיף א'

כמו רוב מדינות צפון אפריקה, גם תוניסיה הייתה נתונה לשלטון קולוניאלי צרפתי לפני המלחמה. רוב היהודים בתוניסיה לא קיבלו אזרחות צרפתית, והיו במעמד נתינים. עם פרוץ המלחמה, חיו בתוניסיה כ-85000 יהודים. בנובמבר 1942 הנאצים כבשו את תוניסיה, אסרו את ראשי הקהילה היהודית והטילו עליהם להקים ועד קהילה חדש, מעין יודנראט. הנאצים לקחו כ-5000 יהודים לעבודות כפייה במחנות עבודה "והגברים נאלצו ללכת בכל יום לעבודת כפייה". במחנות תנאי המחיה היו קשים, הוטלו עונשים כבדים והיהודים הועסקו בעבודות מסוכנות. בנוסף, הנאצים גירשו יהודים מבתיהם לצרכי הנאצים, בין היתר למגורי החיילים "גירשו הגרמנים..... והפכו את הבית....לקסרקטין (מגורים) לחיילים שהגיעו זה מקרוב", ואף החרומו רכוש רב מהיהודים והטילו קנסות כבדים על הקהילה היהודית.

- נקודות דימיון בין המדיניות שנקטו הנאצים כלפי היהודים בתוניסיה ובין המדיניות שנקטו כלפי היהודים בפולין מייד לאחר כיבושה הן :

1. נישול היהודים מבתיהם, ביזת רכושם וניצולם לעבודות כפייה.
 2. ריכוז היהודים בתנאי חיים קשים כשלב ביניים לפתרון בעיית היהודים.
- מדיניות הגרמנים יצרה תנאי חיים קשים של רעב, צפיפות, מחלות ומחסור, ותנאי עבודה קשים שהובילו לאחוזי תמותה גבוהים ולמעשה למעין "השמדה עקיפה" של יהודים רבים.

סעיף ב'

בקטע המקור שלפנינו ניתן לראות באופן מובהק את דפוס ההצלה של האוכלוסייה המקומית כלפי היהודים בתוניסיה "במהלך הלילה נע חאלד הלוח ושוב והצליח לבסוף לשכן את כולם בחווה של משפחתו" - חאלד, בעל אדמות עשיר בתוניסיה, נחלץ לעזרת היהודים ומסכן עצמו ואת בני משפחתו כאשר מעביר בלילה בסתר את היהודים לחווה בכפר מרוחק. בארצות הכיבוש הנאצי היו אזרחים מעטים (יחידים או קבוצה) לא יהודים שהסתכנו, סיכנו את משפחותיהם והצילו יהודים או פעלו והשתתפו בהצלתם בניסיון להבריחם ולהסתירם מפני הנאצים. חלקם קיבלו אחרי המלחמה את התואר "חסיד אומות עולם".

הנאצים התכוונו ליישם את הפתרון הסופי גם בארצות צפון אפריקה, ואף התייחסו לכך בוועידת ואנוה. בגלל סיבות שונות הכוללות את המרחק של ארצות אלה ממחנות ההשמדה הממוקמים באירופה, מיעוט אנשי א.ס.א. בארצות אלה ושחרורן של חלק מארצות אלה בידי בעלות הברית בשלב מוקדם יחסית של המלחמה – הפתרון הסופי לא יושם בארצות צפון אפריקה כפי שיושם באירופה. יחד עם זאת, הנאצים עצרו כ-20 יהודים באשמת פעילות פוליטית חתרנית ושלחו אותם למחנות ההשמדה באירופה, שם נרצחו. שאר יהודי צפון אפריקה ניצלו ושרדו את כיבוש הצורך הנאצי.

שאלה 3

סעיף א'

במהלך כיבוש פולין, הנאצים הקימו בערים הפולניות גטאות שבהם רוכזו היהודים. לנאצים היו מספר מטרות בהקמת הגטאות, וביניהן: בידוד היהודים משאר האוכלוסייה, ניצול כלכלי ויצירת מצב שמקדם "תמותה טבעית" בקרב היהודים.

בידוד היהודים משאר האוכלוסייה: הנאצים רצו לרכז את היהודים במקום אחד ולמנוע מהם קשר עם העולם החיצון. הגטאות הוקפו בחומות ו/או בגדרות והוצבו שומרים פולנים ששמרו על הפתחים. אמנם היו גטאות "פתוחים" שמהם היה ניתן לצאת לעבוד במשך היום, אך רובם של הגטאות היו סגורים לחלוטין מהעולם החיצון. זאת במטרה שהנאצים יוכלו לשלוט על היהודים בקלות ולמנוע מהם אפשרות להתקוממות. בנוסף, מדובר בשלב ביניים בדרך לפתרון 'בעיית היהודים' – השמדתם.

ניצול כלכלי: כאשר נכנסו היהודים לגטאות, הנאצים חריו את רכושם, נכסיהם ועסקיהם, והותר להם להכניס סכום כסף קטן לגטו. לאחר שהיהודים רוכזו בגטאות היה קל לקחת אותם לעבודות כפייה לפי צרכי הגרמנים.

יצירת תנאי מחייה קשים לקידום תמותה 'טבעית' בקרב יהודי הגטו ('השמדה עקיפה'): הנאצים יצרו תנאי חיים קשים ביותר בתוך הגטאות במטרה להביא להכחדה עקיפה של היהודים. השילוב של רעב, היעדר תרופות, מחלות וקור הגבירו עוד יותר את התמותה בגטו, ללא התערבות ישירה של הגרמנים.

ריכוז היהודים בגטו בתנאי ניתוק מן העולם, צפיפות ומחסור יצרו תנאי חיים קשים במיוחד שסייעו לנאצים לממש את מטרות ריכוז היהודים בגטאות.

ניתוק יהודי הגטאות מהעולם החיצון מנעו מהם להשיג מידע על התקדמות המלחמה ועל גורלם של היהודים ובכך מנעו מהם אפשרות להתארגן ולהתקומם.

גם תנאי המחיייה הקשים בגטאות הצליחו לקדם תמותה 'טבעית' רחבת היקף בגטאות: הצפיפות האיומה והיעדר התברואה גרמו לתפוצת מחלות חסרת תקדים. המחסור במזון או במזון איכותי החלישה את היהודים וגרמה לרעב כבד ולמוות מת-תזונה – סיבת המוות העיקרית בגטו. המחסור בדלק להסקה כדי

להתגונן מפני הקור של החורף במזרח אירופה גרם לרבים למות בקור. ולבסוף, הגופות של יהודים רבים שנתרו ברחובות סייעו גם להפצת מחלות.

הקור, הרעב והמגפות שהשתוללו בגטאות כתוצאה מקשיי החיים שיצרו הנאצים אכן הובילו להשמדה עקיפה בהיקף נרחב של יהודי הגטו, מבלי שגרמנים יאלצו להשמידם במו-ידיהם.

אופן המאבק היחידי שנותר ליהודי הגטו נגד מטרות הנאצים היה רעיון "קידוש החיים", שלפיו על היהודים לדבוק בחיים בכל מחיר, אפילו במחיר ויתור על מצוות הדת, תוך כדי שמירה על צלם אנוש. **מאבק ההישרדות של היהודים באמצעות "קידוש החיים" נועד אמנם לספק את הצרכים הפיזיים הבסיסיים- מזון, פרנסה, תברואה- אבל גם את צורכי הרוח.**

כדי להתמודד עם הקשיים הפיזיים, שכללו רעב והתמודדות עם מחלות, היהודים בגטאות דאגו להברחת מזון, בעיקר באמצעות ילדים שיכלו לצאת מהגטו ולחזור אליו בגניבה. יהודי הגטו אף הקימו ארגוני סיוע שהקימו בתי יתומים, פתחו מטבחים ציבוריים, מרפאות ובתי חולים. ארגון נוסף שפעל בגטו היה 'צנטוס', **שדאג להעניק סיוע לילדים יתומים בגטו (נתן את חסותו לבית היתומים של יאנוש קורצ'ק) ואף עשה אירועים שנועדו לרומם את רוחם של ילדי הגטו.**

כדי להתמודד עם הקשיים הרוחניים של החיים בגטו, יהודי הגטו דאגו לפעילויות תרבותיות להסחת הדעת מקשיי החיים ומחשבה על עתיד העם היהודי. דוגמה אחת היא ארכיון "עונג שבת", שביקש לתעד את חיי הגטו והתרבות היהודית כדי לשמר אותה עבור הדורות הבאים. ארכיון "עונג שבת" סייע ליהודים לעשות פעולות תרבותיות שאינן הישרדותיות בלבד ולפעול במחשבה על עתיד טוב יותר לעם היהודי. חומרי הארכיון הוסתרו בכדי חלב ברחבי הגטו, ולאחר המלחמה נתגלה חומר רב מתוך הארכיון. הודות לארכיון זה ניתן היה ללמוד אחרי המלחמה על הנעשה בגטו.

תפקיד מרכזי בתחום הרוח לקחו תנועות הנוער הציוניות, שקיימו פעילויות בהן לימדו תכנים ציוניים כדי לאפשר לילדי הגטו להתרחק ברוחם מקשיי היומיום ולחלום על עתיד טוב יותר להם ולעם היהודי. קן התנועה הפך למקלט היחיד שבו ניתן היה לשוחח באופן חופשי, ולהשתחרר מן המועקות והחרדות ששררו בגטו בנוסף, תנועות הנוער בגטאות סייעו להתנגדות בתחום הרוחני בכך שהם העבירו מידע לתוך הגטו באמצעות קשריות (נערות בעלות מראה ארי שהתגנבו החוצה מהגטו כדי ליצור תקשורת בין הגטו לעולם החיצון), וגם הפיצו עלוני מידע מחתרתיים כדי להסיר מעל תושבי הגטו את העלטה בכל הנוגע למצב המלחמה ולגורל אחיהם היהודים.

בעמוד 193 בספר "נאציזם, מלחמה ושואה" מאת יגאל משעול (הוצאת היי סקול) מופיע צילום המציג היטב את אופן ההתמודדות הרוחני של היהודים עם קשיי החיים בגטו. בצילום רואים את יהודי גטו קרקוב עוצרים את כל קשיי ההישרדות היומיומיים כדי לקיים תפילה משותפת. בכך יהודי גטו קרקוב ממחישים את מאבקם להישרדות רוחנית על ידי שימור של חיי התרבות והדת שלהם. בנוסף, התצלום נראה כאילו צולם בהיחבא על ידי אדם שלא מכר את מצלמתו כדי להשיג פת לחם, אלא שמר אותה כדי לתעד רגעים כאלה למען הדורות הבאים. התצלום חולץ מהגטו ומצא את דרכו לארכיון יד ושם, דבר שגם מוכיח את החשיבות שהעניקו יהודי הגטו להישרדות בתחום הרוחני.

לסיכום, יהודי הגטו פעלו להתמודד גם עם המחסור והמצוקה הפיזית של חיי הגטו, וגם לשרוד ברמה הרוחנית, על ידי שמירה על התנהגות מתורבתת וסולידריות חברתית, ושימור תקווה לעתיד.

בקטע המקור, אלברט שפאר, שר החינוש במשטר הנאצי, נזכר בחודשיה האחרונים של המלחמה, פברואר 1945 (המלחמה באירופה הסתיימה במאי אותה שנה), לפי שפאר, תכניותיו של היטלר בשלב מאוחר זה של המלחמה היו לגייס את תמיכת האוכלוסייה של ארצות הבלקן (דרום-מזרח אירופה) לצד הגרמני במלחמה. לדעתו של היטלר, תושבי אזורים אלה, שכבר נכבשו (או שוחררו) על ידי ברה"מ, ימאסו במשטר הקומוניסטי עד כדי כך, שהם מעצמם יתחילו ללחום בצד של גרמניה. לפי שפאר, היטלר שיער שבבלקן "תפרוץ התקוממות עממית נגד ברית המועצות, והאוכלוסייה תפעל שכס אחד עימנו נגד האויב המשותף" – כלומר תחבור לצבא של כמה יחידות אס.אס ותפתח "במתקפה נרחבת" נגד ברה"מ בגזרת הבלקן.

בשלב זה של המלחמה גרמניה כבר נסוגה מארצות הכיבוש, עריה של גרמניה כבר היו חרבות מהפצצות בעלות הברית, אבדן הציוד והחיילים בצד הגרמני היה חסר תקדים, וצבאות בעלות הברית כבר פלשו לתוך גבולות גרמניה של לפני המלחמה והתקדמו לעבר עיר הבירה ברלין – ברה"מ ממזרח וארה"ב, בריטניה וצרפת ממערב. תוכניתו הנואשת של היטלר בשלב זה של המלחמה, לפי עדותו של שפאר, היתה שהתקוממות זו בקצה הדרומי המרוחק של אירופה, בסיוע של "כמה יחידות משוריינות של האס.אס" תביא באופן כלשהו למהפך בכל מהלך המלחמה ותחזיר את גרמניה לכוחותיה, "עד אשר יושג הניצחון".

מהלכי המלחמה של היטלר בשנתיים האחרונות של המלחמה תומכות בטענתו המרכזית של שפאר בקטע המקור: שבשלב זה של המלחמה היטלר "האמין באשליות שהוא עצמו טיפח" בנוגע ליכולתה של גרמניה להגיע לניצחון מוחלט תוך זמן מועט בחזית המזרחית.

האירוע ההיסטורי הראשון שמחזק את טענתו של שפאר הוא קרב סטאלינגרד: העיר סטלינגרד שבברית המועצות ישרה על נהר הוולגה ועמדה בדרך של הגרמנים לשדות הנפט שבקוקוז (דרום רוסיה). ביולי 1942 הגרמנים ניסו לכבוש את העיר בכוחות גדולים, אך הצבא האדום הצליח להדוף אותם מספר פעמים ולהחזיק בעיר. הקרב על סטלינגרד ארך כחצי שנה, ושני הצדדים הלוחמים ספגו אבדות רבות. כאשר הגיע החורף הרוסי, הגרמנים מצאו עצמם ללא ציוד מתאים ורחוקים מבסיסי האספקה שלהם. בפברואר 1943 כוחות הצבא האדום הצליחו לכבוש מחדש את העיר בית אחר בית, כיתרו את הכוחות הגרמנים וניתקו את קווי האספקה שלהם. לכוחות הגרמנים לא נותרה ברירה אלא להיכנע. התקדמות גרמניה בחזית המזרחית נעצרה, והצבא האדום החל להדוף את צבא גרמניה מערבה, ולשחרר את המקומות שנכבשו. מכאן ואילך הצבא הרוסי עבר ממגננה למתקפה ואילץ את הצבא הגרמני לסגת לכיוון גרמניה.

מהלך נוסף בשנתיים האחרונות של המלחמה שתומך בטענתו של שפאר היא הפלישה לנורמנדי ("מבצע אוברלורד"): יוזף סטלין, מנהיג ברית המועצות, דרש מבנות בריתו לפתוח חזית שנייה במערב אירופה ולהקל על הצבא האדום. לאור זאת, בעלות הברית המערביות החליטו לפלוש לחופי נורמנדי בצרפת הכבושה. הייתה זו הפלישה הימית הגדולה ביותר עד אז: 156 אלף לוחמים, כ-6,900 כלי שיט וכ-12,000 מטוסים. הפלישה החלה ב-6 ביוני 1944 והסתיימה ב-30 ביוני 1944 למרות אבדות קשות מצד בעלות הברית, הפלישה הוגדרה כהצלחה וכוחות בעלות הברית החלו לזרום לצרפת. בעקבות קרב זה, הקצונה הבכירה בצבא הגרמניה החלה לפקפק בהחלטותיו של היטלר ואף ניסתה להתנקש בחייו. בנוסף, גרמניה נאלצה לפצל את כוחותיה בין החזית המזרחית לבין החזית המערבית החדשה. בעלות הברית החלו להתקדם בקצב מהיר מן המזרח ומן המערב לתוך גרמניה, ובכך גרמו לכניעתה של גרמניה במאי.

למרות התבוסה האיומה של גרמניה בסטאלינגרד בחזית המזרח והפלישה המאסיבית של בעלות הברית לנורמנדי בחזית המערב, בפברואר 1945 היטלר עדיין שגה באשליות שגרמניה תוכל להגיע תוך חודשים

ספורים לניצחון מלא על אויבותיה וביקש להקריב לשם כך את כל משאביה של גרמניה ואת חייו של כל חייל גרמני. אשליה זו של היטלר הובילה את גרמניה עד מאי 1945 לחורבן כמעט מוחלט ולכיבוש בן ארבעה עשורים על ידי בעלות הברית.

פרק שני – לאומיות וציונות

שאלה 4

סעיף א'

המטרות של התנועות הלאומיות שפעלו באירופה במאה ה-19, הן :

1. **יצירת תרבות לאומית אחידה**, הפצתה לבני הלאום וגיבוש הלאום סביבה.
2. **גיוס ההמונים למאבק לאומי** למען שחרור המולדת משלטונות זרים או מלוכניים.
3. **הקמת מדינת לאום עצמאית** שתבטיח את ריבונות העם ותמנע את עריצות השלטון, וכן תבטיח את קיומן של זכויות אדם טבעיות.

התנועות הלאומיות פעלו בדרכים הבאו כדי לממש את מטרותיהן :

1. **טיפוח תודעה לאומית** – התנועות הלאומיות הונהגו על ידי קומץ אנשי מעמד הבורגנות, ורוב העם לא היה שותף להן. על מנת לאחד את ההמונים תחת התנועות הלאומיות, **פעלו מנהיגיהן לגיבוש זהות לאומית אחת על בסיס התרבות הקיימת**. אנשי התנועות הלאומיות אימצו את סמלי התרבות שהיו מוכרים להמונים, והפכו אותם לסמלים לאומיים. **את התרבות הלאומית החדשה הפיצו התנועות הלאומיות באמצעות חינוך לאומי, מחקרים היסטוריים להוכחת העבר המשותף של הלאום, מאפייני תרבות לאומיים ועוד.**
2. **פעילות פוליטית להקמת מדינת לאום** – רוב התנועות הלאומיות התמודדו עם מצב מדיני בעייתי, בו הלאום נשלט על ידי אימפריה גדולה, שלטון זר או שהלאום היה מפוצל במדינות קטנות. התנועות הלאומיות פעלו בדרכים שונות לגיוס ההמונים **למאבק עממי נגד השלטונות הזרים**. ההמונים יצאו לרחובות וניסו לבצע מהפכות, אך לרוב אלה כשלו. לאחר כישלון המהפכות העממיות, פנו התנועות הלאומיות **לעזרה צבאית ומדינית של גורמים פנימיים או של מדינות אחרות** נגד השלטונות הזרים. בקטע מקור מספר 1 מאת ההיסטוריון דיוויד תומסון מתוך ספר הלימוד : הלאומיות המודרנית וראשית הציונית, יגאל משעות בהוצאת היי סקול, בעמוד 19 מופיע התייחסות לקשר שבין מאבק הלאומי של התנועה הלאומית הגרמנית לבין פרוסיה. בקטע נאמר על ידי ההיסטוריון דיוויד תומסון כי הניצחון הפרוסי על הצבא הצרפתי "עודד את הגאווה הלאומית הגרמנית, חיזק את ידיהם של פטריוטים גרמנים והעניק תנופה חדה לרעיונות השחרור...". ידוע כי פרוסיה היא המעצמה שתמכה רבות באיחודה של גרמניה על ידי אוטו פון ביסמרק.

סעיף ב'

שתיים מן המטרות של הפעילות הציונית בארץ ישראל בשנים 1814-1882 הבאות לידי ביטוי במודעה, הן :

'**כיבוש העבודה**' – על פי הציונים בארץ ישראל יקום היהודי החדש שמעבד את אדמתו, בונה את ביתו ואת מוסדותיו בעצמו וחי חיי-פשטות. בתקופה זו הגשמת ציונות בתקופת העלייה השנייה שאפה לצמצם את התלות בעובדים שכירים ערבים, במטרה שאת המדינה היהודית כשתקום תבנה על ידי יהודים. **במודעה** ניתן למצוא פנייה ישירה לבנאים, מסתתים, ושאר פועלים עברים לעבודה עברית – בניין הגימנסיה העברית ובתים באחוזת בית ביפו. בנוסף, בקטע מצוין תנאי העבודה ("כל יום עשר שעות לא פחות ולא יותר...") "ביום השישי 9 שעות") ואת קביעת שכר העבודה ("הבנאי 18-22 גרוש", "המסתת 12-14 גרוש").

'כיבוש הקרקע' – המטרה הייתה ליצור רצף טריטוריאלי של התיישבות יהודית על מנת לקבוע את גבולות המדינה היהודית כשתקום. בשנים 1881-1914 הוקמו למעלה מ-30 מושבות מהצפון ועד לדרום הארץ שהפכו למוקד משיכה לעולים חדשים ולישובים נוספים שיקומו. זאת בנוסף לדפוסי התיישבות נוספים: הקבוצה והתיישבות עירונית (הקמת תל אביב). במודעה ניתן לראות את הקמתה של שכונת "אחוזה בית" בשנת 1909 (לאחר מכן שונה שמה לתל אביב) על ידי עולים שהגיעו מאירופה ורצו להקים התיישבות עירונית ועצמאית בארץ ישראל (בדומה לערים הגדולות והמודרניות באירופה). **השכונה תוכננה להיות עברית לכל דבר** – בשכונה יגורו רק יהודים, ידברו בה בעברית וילמדו בעברית. בנוסף, **השכונה תוכננה במתכונת של 'עיר גנים' מודרנית (בדומה לערים באירופה)** – היו בה בתים בני קומה אחת מוקפים בגינות, רחובות רחבים וסוללים ומדרכות מוארות, תשתיות של חשמל, מים וביוב. עקב המשך העלייה, המשרד הארצישראלי עודד הקמה של שכונות נוספות ובכך השכונה הפכה לעיר עברית הראשונה. במודעה ניתן לראות את המטרה להקמת המוסד החינוכי הגימנסיה העברית ובתים נוספים. בנוסף, ריבוי עובדי הבניין מעיד על התכנון המוקפד של השכונה, התשתיות והמבנים בה (בנאים, מסתתים, פועלי מים ועוד).

מטרה נוספת של פעילות הציונית בארץ ישראל בשנים האלה, היא **'כיבוש השפה'** – הפיכת השפה העברית לשפת דיבור (בחיי היומיום) של הלאום היהודי. לטענתו, השפה והתרבות המשותפת היא חלק ממרכיביו של הלאום, ובלי השפה העברית לא תוגשם מטרת הציונות.

פעולות שנעשו לקדם את הציונים בתחום זה, היו:

- הפצת והחייאת השפה העברית בפעילותו של אליעזר בן יהודה – הוא פרסם מאמרים בעברית בעיתונות שהודפסה בארץ, השתתף בהקמת ועד הלשון העברית, ייסד עיתון בעברית ("הצב"י) שהופץ ביישוב היהודי בארץ ישראל, חידש מילים עבריות רבות ופרסם את המילון העברי הראשון.
- הקמת מוסדות חינוך עבריים – עם העלייה השנייה ועד 1914 הוקמו גנים עבריים, כשלושים בתי ספר עבריים, והמורים לימדו בעברית וקידמו חינוך לאומי. בשנת 1887 הוקם בית הספר היסודי 'חביב' בראשון לציון, ובו לימדו את כל המקצועות רק בעברית (במשך הזמן הוקמו בתי ספר עבריים נוספים במושבות אחרות). בשנת 1905 הוקם ביפו התיכון העברי הראשון – 'הגימנסיה העברית'. עם הקמתה של תל אביב ב-1909, עברה 'הגימנסיה' אליה ונקראה 'גימנסיה העברית הרצליה' (על שמו של הרצל). אל הגימנסיה הגיעו תלמידים מכל רחבי הארץ, ואף תלמידים שנשלחו מרוסיה, פולין וארה"ב כדי ללמוד ולהתחנך בעברית. גם ממזרח ליפו (כיום חולון) נוסד בשנת 1870 בית ספר החקלאי (הראשון בא"י) בשם "מקווה ישראל". חשוב לציין שהגנים ובתי הספר העבריים במושבות לא רק לימדו בעברית (כתובה וקריאה), אלא גם לימדו שיעורים בנושא הכרת ארץ ישראל ומולדת, וקיימו טיולים רבים להכרת הארץ ולחיבור אליה.

אפשרות נוספת לתשובה היא "כיבוש השמירה" – הקמת ארגונים "בר גיורא" וה"שומר".

שאלה 5

סעיף א'

שניים מן המאפיינים שמלכדים את אותו בני הלאום ובאים לידי ביטוי בתמונה, הם:

- **סמלים משותפים (וטיפוח זיכרון לאומי)** – לכל לאום יש סמלים ייחודיים לו ומשקפים את עברו ההיסטורי. הסמלים יכולים להיות רשמיים כמו דגל וסמל המדינה, או סמלים שאינם רשמיים (סמלי חגים, תרבות, גיבורים, סיפורי עם ועוד). **הסמלים מדגשים את הקשר בין עברו של העם לבין ההווה. הם מלכדים את הלאום, מבטאים את הערכים המשמעותיים עבור הלאום ומייחדים את הלאום מלאומים אחרים. בתמונה ניתן את הדגל של התנועה הלאומית הסרבית (שלושת הפסים: אדום, כחול ולבן) ואת הסמל הלאומי (שני נשרים על רק חום).**
- **שפה** – לכל לאום צריכה להיות שפה אחת משותפת. **השפה המשותפת מגבשת ומאחדת את בני הלאום, ומייחדת אותם מבני לאומים אחרים.** כל בני הלאום מדברים באותה השפה והיא מעניקה לכל עם זהות

לאומית נפרדת שלו וגאווה לאומית. בנוסף השפה המשותפת משמשת ככלי להעברת הרעיונות הלאומיים בין בני הלאום. בתמונה ניתן לראות כי אנשים מדברים ביניהם ואת הכומר פונה אל הקהל בשפה הסרבית. בנוסף, הכומר מחזיק מסמך (מגילה) הכתובה בשפה הסרבית.

אפשרויות נוספות לתשובה של מאפיינים מלכדים המופיעים בתמונה: דת, תרבות משותפת, טיפוח הזהות הלאומית.

מאפיינים נוספים המלכדים את אותו בני הלאום, הם:

- היסטוריה משותפת (עבר משותף) - ההיסטוריה בנויה מזיכרון היסטורי משותף של העם, מהנרטיב (השקפת העולם) הייחודי לאותו עם, הסיפורים והאגדות על העבר של העם, על גיבוריו העממיים, סמליו והערכים שהוא מייצג את תכונותיו הטובות של הלאום. הזיכרון ההיסטורי מלכד את העם סביב מיתוסים משותפים, אירועים, ימי זיכרון (למלחמה או אירועים חשובים), מוזיאונים, אתרי הנצחה, מועדים לאומיים ומטרות משותפות.
- השאיפה לעצמאות במולדת (זיקה למולדת/טריטוריה) – המולדת היא השטח בו נולד הלאום ובו נוצרה ההיסטוריה של הלאום. בני הלאום רוצים לחזור למולדת ולחיות בה, לטפח אותה, לפתח אותה, ולקיים בה מדינה ריבונית לאומית. שאיפה זו מלכדת את בני הלאום והמולדת מהווה מוקד הזדהות משותף.

סעיף ב'

שלושה מאפיינים של מנהיגי התנועות הלאומיות באירופה, הם:

- אנשים משכילים אשר השתייכו למעמד הבורגנות (עירוניים) – מעמד זה אפשר להם לבחון את המציאות בה הם חיים, ללא התמודדות עם קשיי היום יום כמו רעב ואבטלה.
- בעלי כריזמה ואמונה ביכול לשנות את הסדר הקיים – את סמכותם וכוחם השיגו בזכות יכולתם לסחוף את ההמונים, והציגו את עצמם כמי שפועלים בשם העם ולמענו. האמונה שביכולתם לשנות את הסדר החברתי-פוליטי הקיים הצליחה להשפיע על בני הלאום ולשכנע את ההמונים בכך.
- שימוש באמצעי תקשורת המוניים ומודרניים – רבים מהמנהיגים הלאומיים השתמשו ביכולתם הארגונית ובכלים מודרניים כדי לגייס את תמיכת ההמונים במטרתם, למשל באמצעות עיתונות, ספרות, דיפלומטיה, אסיפות תמיכה ועוד.

שניים מן המאפיינים האלו באים לידי ביטוי בדמותו ובדרכי פעילותו של בנימין זאב הרצל, באופן הבא:

- הרצל היה משכיל מאוד – הוא נולד למשפחה יהודית-חילונית אמידה מהמעמד הבורגני. בילדותו עבר מבודפשט לוינה (עם משפחתו). שם למד בבית ספר יהודי והתחנך על ערכי היהדות ותנועת ההשכלה. לאחר מכן, למד משפטים באוניברסיטה והגיע לתואר ד"ר למשפטים בגיל 24. כמו כן, היה דובר שפות רבות. בהמשך זנח את תחום המשפטים, פנה לתיאטרון ולאחר מכן עסק בעיתונות.
- שימוש באמצעי תקשורת המוניים ומודרניים – לאחר שסיקר כעיתונאי את פרשת דרייפוס בצרפת, הרצל מבין כי גם כאשר היהודים מתאמצים להשתלב בחברה, יחס החברה אליהם לא משתנה ועליהם למצוא פתרון אחר שיביא ל"שחרור" העם היהודי. הוא כותב בשנת 1896 את הספר 'מדינת היהודים'. בספר מגדיר את הרצל את 'הבעיה היהודית' – היהודים הם מיעוט זר ושונה בתוך חברה נוצרית, לכן הבעיה הלאומית ולא בעיה חברתית (כשולן האמנציפציה). בנוסף, מציג הרצל בספרו את 'הפתרון' – הדרך היחידה לפתור את בעיית היהודים היא פתרון לאומי (מדיני) – הקמת מדינה יהודית בטריטוריה מוסכמת ובאישור בין-לאומי.

במקור חזותי מתוך ספר הלימוד 'הלאומיות המודרנית וראשית הציונות', יגאל משעול, הוצאת היי סקול ניתן לראות בעמוד 61 את כריכת הספר 'מדינת היהודים' שכתב בנימין זאב הרצל. מדובר על התרגום העברי הראשון של הספר. כלומר, ניתן להבין כי הספר תורגם לשפות רבות והופץ בקהילות יהודיות מסביב לעולם וגם ביישוב היהודי בארץ ישראל. בעקבות זאת רעיונותיו של הרצל לגבי הפתרון הלאומי לבעיית היהודים

הופצו ליהודים ברחבי העולם מה שגרם להם לתמוך במטרות הציונות, בהקמת התנועה הציונית ובפעולותיה. בכך, הרצל משתמש בספרו כאמצעי תקשורת להעברת רעיונות לאומיים וציוניים להמוני יהודים ולידיעת אנשים ומנהיגים נוספים במדינות שונות.

שאלה 6

סעיף א'

תנועה לאומית מדגימה : גרמניה

המצב בגרמניה לפני תחילת המאבק הלאומי : בגרמניה שלפני כיבוש נפוליאון היו כ-300 נסיכויות קטנות שבראשן עמדו שליטים מקומיים בשיטת השלטון הפיאודלית. מבין כל הנסיכויות, אוסטריה ופרוסיה היו הנסיכויות החזקות והגדולות ביותר והן התחרו ביניהן על השפעה באזור.

בשנת 1806 כבש נפוליאון את מרבית נסיכויות גרמניה (למעט חלקה המזרחי של פרוסיה) ואיחד אותן לכ-40 מדינות נפרדות (נסיכויות) גדולות יותר תחת שלטון צרפת.

כתוצאה מהמהפכה הצרפתית וכיבושי נפוליאון, התערורו במדינות הגרמניות הרגש הלאומי והתודעה הלאומית. מצד אחד – התנגדות לנפוליאון כשלטון זר, אך מצד שני – ספיגת הערכים הליברליים "שוויון, חירות ואחווה" של המהפכה הצרפתית. מכאן שצרפת סייעה רבות ושימשה דוגמה להתערורות לאומית לארצות אליהן נכנסה בכיבושה.

גורם נוסף אשר השפיע על המאבק של התנועה הלאומית הגרמנית הוא אירועי "אביב העמים". אימוץ הרעיון הלאומי גרם לעמים רבים באירופה לצאת ולהיאבק למען חירותם הלאומית. ביטוי משמעותי ראשון לכך היה באירועים שהתרחשו בשנת 1848 ואשר זכו לכינוי אביב העמים. בטווח המידי הסתיימו אירועים אלה בכישלון ברור. כל המרידות דוכאו ואף אחת מקבוצות הלאום לא הצליחו להשיג ריבונות. למרות זאת, דיכוי המרידות לא הביא לחיסול התפיסה הלאומית. הלאומים בארצות השונות המשיכו להחזיק בתפיסה זו והמשיכו להיאבק להגשמת הרעיון הלאומי.

סעיף ב'

הצהרת בלפור קידמה את מטרות הציונות והביאה להישג חסר תקדים עם פרסומה, שכן לראשונה מעצמה גדולה, בריטניה, מביעה הכרה רשמית בזכויותיהם הלאומיות של העם היהודי כפי שמופיע בקטע המקור מתוך מאמר שכתב דוד בן גוריון אחרי הצהרת בלפור "הכריזה האדירה שבמדינות העולם שהיא מכירה רשמית בקיום האומה העברית... " הכריזה האדירה, ההכרה הרישמית הראשונה בזכותו הלאומית של העם היהודי.

בן גוריון טוען במאמרו כי ארץ ישראל תשוב להיות שלנו רק מתוקף פעולותינו בבניית הארץ והתרבות הישראלית ולא מתוקף תמיכת בריטניה עם פרסום ההצהרה, ההכרה בזכות הלאומית של העם היהודי- "הארץ לא תשוב להיות שלנו רק משום שאנגלייה הסכימה לכך... אלא בייסורי עבודה ויצירה, מאמצי בניין והתיישבות".

טענתו של בן גוריון באה לידי ביטוי בפעולות בתחומים שונים :

- בתחום התרבות- יצירת שיח ציוני ייחודי, וטיפוח תרבות עברית בארץ-ישראל באמצעות החייאת השפה העברית – השפה העתיקה של העם היהודי, ושימוש בכלים מודרניים כמו עיתונות עברית, חינוך עברי והמצאת המילון. שילוב של ביטויים, דימויים ותכנים מן המסורת (בר'כוכבא, מכבים, חגים) עם תכנים מודרניים (הגדות קיבוציות, ט"ו בשבט),
- בתחום ההתיישבות- עלייה לארץ-ישראל שהיא "ארץ האבות", הרחבת אזורי ההתיישבות, גידול הערים וייסוד תל-אביב והקמת צורות התיישבות חדשות (מושבה, קבוצה ועיר).

שאלה 7

סעיף א'

כתשובה לשבת השחורה ולמדיניות הבריטים, מחתרת האצ"ל תקפה את מפקדת השלטון הבריטי שישבה במלון המלך דוד בירושלים. אירוע זה היה אחד מהאירועים המשמעותיים בתולדות היישוב היהודי בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי.

תוצאות פיצוץ מלון המלך דוד :

הרוגים ופצועים- הפיצוץ גרם למותם של 91 אנשים- בריטים, יהודים וערבים. בנוסף לכך, היו הרבה אנשים שנפצעו. המלון נהרס חלקית ונגרם נזק רב לסביבה הקרובה, כולל בניינים סמוכים. הפיצוץ היה כה חזק שהוא הרעיד את כל האזור.

תגובות בריטיות- הפיצוץ עורר תגובות חריפות מצד השלטון הבריטי, שהגיב בהגברת אמצעי הביטחון וההגבלות על היישוב היהודי. החיפושים אחר האחראים לפיגוע התגברו.

השפעה על היישוב היהודי- הפיצוץ גרם למתח גובר בין היישוב היהודי לשלטון הבריטי, כמו גם לתחושות פחד וחוסר ביטחון בקרב האוכלוסייה. בנוסף לכך, הגברת המאבק- האירוע הביא להגברת המאבק של האצ"ל נגד הבריטים והיווה נקודת מפנה במאבק להקמת מדינת ישראל.

השפעת המאבק במדיניות הבריטית לפי המקורות :

מקור 1- לפי הכתוב בעיתון המחתרתי של ההגנה ניתן לראות שישנו חשש שבעקבות פעולה זו הבריטים ימשיכו עם המדיניות הנוכחית ואולי יחמירו את התוקפנות כלפי היישוב היהודי. כלומר, הפיצוץ של המלון לא הביא לנסיגת הבריטים מהמדיניות שלהם. **"אף שלא כל תוצאותיו חלפו ועברו- עוד ישביעונו תמרוים (ימרו את חיינו) בגללו. " ויש להמשיך להיאבק במדיניות זו.** " המאבק על העיקר חייב להימשך ללא דיכוי בכל השטחים (תחומים), תוך אפיקי פעולה מתרחבים".

מקור 2- לפי הכתוב בעיתון המחתרתי של האצ"ל ניתן לראות שהם מפארים את פעולתם וטוענים שפעולה זו תדכא את התוקפנות הבריטית בכך שהם קיבלו מכה קשה בפריצה למעגל השלטון שלהם. **"והינה נוכחו השליטים המתברברים לדעת כי ניסיון ההפחדה שלהם עלה בתוהו, וכי זרועו של הנוער העברי נטויה לסכל את הפתרונות הבריטים. אין פלא איפוא שהעיתונות הבריטית החלה ליילל כי מעשי הדיכוי של הממשלה היא לשווא וכי הכרח הוא לפרוץ את מעגל הקסמים שנוצר על ידי ההתקפות היהודיות והרפרסליות (תגובת הדיכוי) של הבריטים".** לפיכך, הם טוענים שפיצוץ המלון מראה שהשלטון הבריטי לא משליט סדר ולא דיכא את המאבק היהודי בשבת השחורה כפי שהם חשבו.

הזדהות העיתונים היא הסיבה לשוני בין שני המקורות. הזדהות עם רוח ההגנה או הזדהות עם רוח האצ"ל. במקור הראשון הדברים מתפרסמים בעתון של מחתרת ההגנה שדוגלת בכך שמאבק צבאי לא יביא לסיום המנדט ודבר זה יגרום להפעלת כוח נוסף ולמאבק אלים על היישוב היהודי. ואילו במקור השני הדברים מתפרסמים בעתון של מחתרת האצ"ל שטוענים שמאבק צבאי יביא לפגיעה ממשית במדיניות הבריטית ויפעיל לחץ של האזרחים הבריטים על ממשלתם. לטענתם, הבריטים מבינים רק כוח ומאבק זה הוכח כבר במדינות אחרות. לכן, השקפת העולם של כל אחת מן המחתרות באה לידי ביטוי במקורות השונים ויוצרות את השוני והתפיסה של האירוע- פיצוץ מלון המלך דוד.

סעיף ב'

הסיבות לחשיבותה של ההתיישבות היהודית בארץ ישראל הן :

הגברת ההתיישבות היהודית : בתקופה זו החלה התיישבות יהודית נרחבת, מה שתרם להקמת יישובים חדשים ולחיזוק הקיים. זה היה חשוב להבטחת נוכחות יהודית בארץ ישראל, במיוחד לאחר חוויות השואה. ליצור רוב יהודי בארץ ישראל.

תגובה למדיניות בריטית : הבריטים חוו לחצים פנימיים ובינלאומיים בנוגע למדיניותם כלפי היישוב היהודי. המאבק בין התנועה הציונית לבין הבריטים נועד לשנות את מדיניותם ולפתח פתרונות לבעיית ההעפלה והעלייה היהודית.

השפעה על דעת הקהל העולמית : מאבק זה, אשר כלל פעולות מחאה, יצר מודעות לקיום הבעיה היהודית והדרישות להקים מדינה יהודית. זה סייע לגייס תמיכה בינלאומית לצורכי העם היהודי.

הכנה להקמת מדינת ישראל : המאבקים והמאמצים שנעשו בתקופה זו היוו את הבסיס להקמת מדינת ישראל בשנת 1948. הגברת ההתיישבות והמאבק המוגבר הכינו את היישוב היהודי להקמת מדינה ריבונית במחשבה כי שטחים אלו יכללו בבוא העת בגבולותיה של המדינה היהודית.

בתצלום בו נראים המתתיישבים משלימים את הקמת מחנה בירייה שבגליל ניתן לראות את החשיבות בהתיישבות בכך שההתיישבות בבירייה הייתה לאחר מאמץ גדול של המתתיישבים. הם גורשו כמה פעמים על ידי הבריטים עד שלבסוף הורשו להקים את היישוב. ההתעקשות להתיישב בנקודה זו ונקודות אחרות מבטאות את הרצון ליצירת רוב יהודי בארץ ואת ההכנה להקמת המדינה היהודית. הם הראו כי ההתיישבות היא קריטית ורלוונטית עבורם. (בוניס מדינה יהודית ודמוקרטיה במזרח התיכון, **היי סקול**, עמוד-64)

שאלה 8

סעיף א'

שני מאפיינים של השלב הראשון במלחמה :

היעדר הבחנה בין חזית ועורף (מלחמת אזרחים) – במלחמת העצמאות נאלצו להשתתף גם אזרחים ולא רק לוחמים. זאת מכיוון שהלחימה התנהלה בין יישובים ערבים ויהודים צמודים, בין שכונות ערביות ויהודיות סמוכות בערים המעורבות, וביישובי הגבול היהודיים. הקרבות שיבשו את אורח החיים של האזרחים, בעיקר ביישובים המבודדים. הניצחון במלחמה היה תלוי ביכולתה של האוכלוסייה האזרחית להחזיק מעמד בקרבות. מלחמת כנופיות- כנופיות ערביות מול מחתרות יהודיות. אין צבא מאורגן.

חלוקה לתקופות- בשלב הראשון ניתן לחלק את המלחמה שתי תקופות. תקופה ראשונה- מתקפה ערבית- התגוננות יהודית. בתקופה זו נשקפה סכנה ליישוב היהודי בשל ההתקפות של הערבים. תקופה שנייה- מעבר מהגנה להתקפה, מתקפה יהודית (תוכנית ד)- שחרור הערים הנצורות.

במקור בעמוד 99 (בוניס מדינה יהודית ודמוקרטיה במזרח התיכון, **היי סקול**, עמוד-99) בספר ניתן לראות תצלום מהתקופה הראשונה של המלחמה בה ערביי ישראל תקפו את התושבים היהודיים בצירים מרכזיים עד שהגיעו לשליטה בירושלים. בתצלום ניתן לראות לוחמים ערביים שורפים רכב יהודי שהיה בדרכו לירושלים הנצורה.

שני מאפיינים של השלב השני למלחמה :

מלחמה בין-לאומית (מלחמה בין צבאות) : לאחר הכרזת העצמאות, הפלישה של המדינות הערביות (מצרים, ירדן, סוריה, לבנון ועירק) לארץ ישראל הפכה את הסכסוך מקונפליקט פנימי למלחמה בין-לאומית. המתקפות של המדינות הערביות נועדו למנוע את הקמת מדינת ישראל.

שדרוג היכולת הצבאית (הקמת צה"ל) : במהלך שלב זה, היישוב היהודי עבר שדרוג משמעותי ביכולות הצבאיות שלו. ההגנה, האצ"ל ולח"י התאחדו במידה מסוימת והקימו את צה"ל, שהיה מאורגן יותר ויהיה מסוגל להתמודד עם האתגרים שהציבו הכוחות הערביים. צה"ל הצליח להנחיל מספר ניצחונות חשובים, כמו קרב לטרון וקרב ירושלים, שהשפיעו על מפת מדינת ישראל.

בקטע מקור מספר 1 (בונים מדינה יהודית ודמוקרטיה במזרח התיכון, **היי סקול**, עמוד-125) ניתן לראות את ההחלטה של מדינות ערב לפלוש לשטח של מדינת ישראל במטרה להשמיד את המדינה היהודית. בהצטרפותן הן מרחיבות את המלחמה למלחמה בין לאומית. הן מחלקות בניהן את דרכי הפעולה ואת היעדים של כל אחת מהארצות. התוכנית להפעלת צבאות ערב בארץ ישראל, שאושרו על ידי הוועדה המדינית של הליגה הערבית

סעיף ב'

הסיבות להקמת צה"ל במהלך מלחמת העצמאות :

אחדות : צה"ל איחד את הכוחות השונים של היישוב היהודי (ההגנה, האצ"ל ולח"י) תחת פיקוד אחד, מה שאפשר לתאם פעולות צבאיות בצורה יותר אפקטיבית. זה גם חיזק את המורל והתחושה של שייכות לאומית בקרב הלוחמים.

ארגון והכשרה : צה"ל הביא לארגון מסודר של הכוחות, הכשרה מקצועית של לוחמים ופיתוח טקטיקות צבאיות חדשות. דבר זה אפשר ליישוב היהודי להתמודד בצורה טובה יותר עם האיומים מצד המדינות ערביות ועם האתגרים בשדה הקרב.

הכרה בינלאומית : הקמת צה"ל גם תרמה להכרה הבינלאומית במדינת ישראל ובזכותה להגנה עצמית. צבא מסודר נתפס בעיני מדינות רבות כראיה לרצינות ולאחריות של היישוב היהודי.

הדרוזים הצטרפו לצה"ל בתקופת מלחמת העצמאות מפני שהדרוזים חיו בארץ ישראל ושמרו על קשרים טובים עם היישוב היהודי. רבים מהם ראו בהקמת מדינת ישראל הזדמנות להבטיח את מקומם ואת זכויותיהם במדינה החדשה. בנוסף, הדרוזים נהגו לשרת בצבאות שונים באזור ולכן ההצטרפות לצה"ל נראתה להם טבעית. הדרוזים הבינו כי ההצטרפות לצה"ל עשויה להוות דרך להגן על קהילותיהם ועל האינטרסים שלהם במציאות הפוליטית המורכבת שנוצרה במלחמת העצמאות.

דוגמה לסיוע של הדרוזים : הם סופחו כפלוגה דרוזית לחטיבה 9 – 'עודד', שלחמה בצפון-מערב הארץ. פלוגה זו היוותה את הגרעין לי-יחידת המיעוטים. הפלוגה הדרוזית הייתה שותפה להישגיה של היחידה במבצע 'חירם' בחזית הצפונית, אולם ספגו גם אבדות.

חלוקת השטח לשתי מדינות- מדינה יהודית ומדינה ערבית, עם אזור מיוחד לירושלים תחת שלטון בינלאומי. הומלץ על גבולות מדיניים ברורים בין המדינה היהודית למדינה הערבית, אשר היו מבוססים על ההרכב האתני של האוכלוסייה באותה תקופה. מטבע משותף בין המדינות ושהמנדט הבריטי צריך להסתיים.

הסעיפים שלא מומשו: גבולות מדינת ישראל לא תואמים את תוכנית החלוקה, והמציאות הפוליטית והצבאית הובילה להקמת המדינה היהודית בגבולות שונים מאלה שהוצעו, להיעדר מדינה ערבית בשטח זה ולחלוקת ירושלים בין המדינה היהודית לירדן- היעדר שליטה בינלאומית כמתוכנן בתוכנית. הסיבות לכך:

התנגדות ערבית: מדינות ערב וארגונים פלסטיניים התנגדו בתוקף לתוכנית החלוקה, ראתה בה כעוול היסטורי ולא הסכימו להקים מדינה יהודית לצד מדינה ערבית. ההתנגדות הזו הובילה למלחמת העצמאות, שבה ניסו הערבים למנוע את הקמת המדינה היהודית.

מאבק צבאי: לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, פרצה מלחמת העצמאות, שבה הלוחמים יהודים והערבים התמודדו על שטחים שנקבעו בתוכנית החלוקה. המאבק הצבאי הביא לשינויים משמעותיים בגבולות ובחלוקה הטריטוריאלית שהוצעה בתוכנית.

הגורם להיווצרות בעיית הפליטים הפלסטינאים שבא לידי ביטוי בדבריו של חביב עיסא בקטע המקור הוא שהפלסטינאים האמינו בתחילת המלחמה כי הצד הערבי עומד לנצח, וכי מדינות ערב צפויות לפלוש לארץ ישראל ולסיים את המלחמה במהרה. רבים עזבו את בתיהם תוך אמונה שלאחר הניצחון ישובו לבתיהם בהתאם לתעמולה הפלסטינאית שהתפרסמה ברחבי האוכלוסייה. "עצת אחים ניתנה לערביי ארץ ישראל לעזוב את אדמתם, בתיהם ורכושם ולשבת ישיבת ארעי במדינות אחרות שכנות, לבל יבואו תותחי הצבאות הערביים הפולשים ויקצרו בהם קציר".

גורם נוסף לבעיית הפליטים הפלסטינאים הוא מדיניות הגירוש המכוון – היו מקרים בהם כוחות יהודיים גירשו את האוכלוסייה הערבית ולא נתנו לה לחזור מחשש כי האזור ייכבש שוב על ידי הערבים וימשיך להישפך דם נוסף. הגירוש נעשה בטענה שהעם הערבי התנגד לתוכנית החלוקה ולא הכיר בה ולכן הביא על עצמו את הגירוש. ניתן לראות בקטע מקור מספר 3 (בונים מדינה יהודית ודמוקרטיה במזרח התיכון, **היי סקול**, עמוד-153) את דברי שר החוץ משה שרת על בעיית הפליטים הפלסטינאים אומר: "**אילו קם בתוכנו מישהו ואמר שצריך לקום יום אחד ולגרש את כל אלה, כי אז הייתה זו מחשבת טירוף. אך אם הדבר הזה אירע תוך כדי זעזועי המלחמה. מלחמה שהעם הערבי הכריז עלינו, ומתוך מנוסה של הערבים עצמם, הרי זה אחד מאותם השינויים המהפכניים שאחריהם אין היסטוריה חוזרת לקדמותה, כשם שהיא לא חזרה לקדמותה אחרי מלחמת טורקיה- יוון..**" כלומר, הבחירה הערבית לברוח מהאדמה בזמן מלחמה הביאה לגורם להיווצרות הפליטים הפלסטינאים בכך שהחזרה כבר אינה מתאפשרת במצב החדש שמתקיים באדמה.

שאלה 10

סעיף א'

תהליך הדה-קולוניזציה (שחרורן של מדינות מהשלטון הקולוניאלי האירופאי) בארצות האסלאם הושפע ממספר נסיבות מרכזיות:

1. **השפעת מלחמת העולם השנייה** – לאחר המלחמה, מעצמות אירופה (בעיקר בריטניה וצרפת) נחלשו כלכלית וצבאית, מה שהוביל להיחלשות שליטתן במושבות כמו כן האימפריות היו תחת משבר כלכלי והייתה להן תלות גדולה בארה"ב. כמו כן הקולוניות אינן רווחיות יותר עקב פתיחת השוק לשוק חופשי וגלובלי.
 2. **התעוררות לאומית וגיבוש תנועות שחרור** – בעשורים שאחרי המלחמה, קמו תנועות לאומיות במדינות ערב ובארצות האסלאם שדרשו עצמאות וסיום השליטה האירופית זאת לאחר חזרתם של חיילים רבים אשר הצטרפו למאבק השחרור מן האימפריות.
 3. **לחץ בינלאומי של המעצמות: "המלחמה הקרה"** – האו"ם ומעצמות אחרות (כגון ברית המועצות וארה"ב) לחצו לסיום הקולוניאליזם, כחלק מתפיסת העולם החדשה לאחר מלחמת העולם השנייה.
 4. **מדיניות אנטי-קולוניאלית בעידוד הליגה הערבית** – מדינות ערביות רבות אימצו מדיניות נוקשה כנגד מי שנחשב כמייצג השפעה מערבית, כולל הקהילות היהודיות המקומיות ביוזמת הליגה הערבית אשר עודדה השתחררות של העמים הערבים ותמכה בחיזוק הפאן ערביות והפאן אסלאמיות.
- במקור מספר הלימוד 'בונים מדינה יהודית ודמוקרטיה במזרח התיכון', יגאל משעול, היי סקול. בעמוד 161 ניתן לראות בתמונה מפגינים אלגיריים הדורשים עצמאות עם דגל אלג'יריה בשנת 1961. המחאות באלג'יריה תחת הכיבוש הצרפתי היו רבות וגרמו להמונים להצטרף אליהם ולדרוש את השתחררות אלג'יריה מהכיבוש הצרפתי הקשה והממושך. לאחר מאבק ממושך ועקוב מדם, אלג'יריה זוכה לעצמאות מדינית וזוכה לעצמאות ב-1962 (על פי משאל העם של דה-גול). התמונה יכולה גם להראות את ההתעוררות הלאומית החזקה שהייתה אצל בני הלאום האלגיריים. דבר שסייע למאבק הלאומי וגם לדעת קהל תומכת אצל חלק מהעם הצרפתי.

סעיף ב'

שלושה מן הגורמים אשר השפיעו על גורל יהודי ארצות האסלאם בשנות ה-40:

1. תהליך הדה קולוניזציה- **היחס בין השלטון הקולוניאלי לבין היהודים**: במקומות שבהם השלטון הקולוניאלי עדיין שלט (כמו מרוקו ואלג'יריה תחת שלטון צרפתי), היחס ליהודים היה מורכב. מצד אחד, השלטון האירופי ראה ביהודים לעיתים בעלי ברית, אך מצד שני הדבר הגביר את עוינותם של המוסלמים כלפי הקהילות היהודיות. היהודים זכו להגנה משפטית וחברתית ולמעמד כלכלי טוב תחת שלטון האימפריות, כמו כן הם נחשפו לתרבות אירופאית ואימצו קשרים כלכליים ותרבותיים עם האימפריות. לאחר תהליך הדה קולוניזציה מעמדם של היהודים החל להידרדר והם סומנו כזרים ונחותים. הפגיעה בהם החלה הן בפן הפיזי (כמו שניתן לראות ביהודי עירק אשר עברו את הפרהוד – פוגרום ורצח) והן בפן המשפטי והחברתי. השנאה כלפיהם גברה והם זוהו כמי ששיתפו פעולה עם השלטונות הזרים שדיכאו את האוכלוסייה הערבית.
2. **הגברת הזהות הערבית והאסלאמית**- בשנות ה-40 חלה התעוררות לאומית במדינות ערב והתגברות גרשות אנטי-ציוניים, בעיקר בעקבות תכנית החלוקה של האו"ם והקמת מדינת ישראל. יהודים רבים נתפסו כבעלי זיקה למדינת ישראל הצעירה, מה שעורר חשד ועוינות כלפיהם.

3. **החרפת מלחמת העצמאות והקמת מדינת ישראל** - עם הכרזת המדינה יהודים רבים בארצות האסלאם התרגשו עקב האירוע ההיסטורי שיש מדינה ליהודים בארץ ישראל. אולם אירוע זה גרר תגובות חריפות וניסיון סיכול המדינה היהודית ע"י מדינות ערב והליגה הערבית. יום לאחר הכרזת המדינה פלשו לישראל חמשת צבאות ערב: מצרים, סוריה, לבנון, עירק וירדן. יהודי ארצות האסלאם חיו במדינות אשר חלקן נלחמו באופן ישיר נגד ישראל. מדינות אשר מכונות המעגל הראשון, כגון: מצרים, סוריה, לבנון ועירק. יהודים אלו היו נתונים תחת מתקפה ישירה וסכנת חיים שכן הם חיו בארצות אשר שלחו חיילים ונלחמו ישירות נגד מדינת ישראל אליה היהודים היו כמהים לשוב ולעלות. מצבם החל להידרדר באופן ישיר עד לכדי פגיעות פיזיות כמו יהודי מצרים.

מדינות המעגל השני – מדינות אשר לא נלחמו מול ישראל באופן ישיר כגון: מרוקו, תוניסיה וכד. גם שם יהודים היו נתונים לפגיעה ושנאה עקב הזדהות עם הפלסטינים ושיוך המדינה הערבית לליגה הערבית. מצד אחד היהודים שמחו על הקמת המדינה אולם מאידך החרפת המלחמה הגבירה את השנאה והאיבה כלים בארצות השונות.

מדינה מדגימה יהודי עירק. יהודי עירק.

היהודים בעיראק היוו קהילה ותיקה ומשגשגת, אך בשנות ה-40 חל שינוי דרמטי ביחס כלפיהם, כתוצאה ממספר גורמים פוליטיים, לאומיים ואנטישמיים. בתחילת העשור, היהודים בעיראק נהנו ממעמד חברתי וכלכלי גבוה יחסית. הם מילאו תפקידים חשובים במסחר, בבנקאות, בתעשייה ובמערכת החינוך.

בבגדאד (עיר הבירה), הקהילה היהודית הייתה מהגדולות והמשפיעות ביותר במדינה למרות מעמדם הכלכלי, היו ביהודים גורמים מקומיים שראו אותם כקשורים להשפעה המערבית הקולוניאלית ולתנועה הציונית.

עם התחזקות הלאומיות העיראקית בשנות ה-30 וה-40, החלה להופיע עוינות כלפי המיעוט היהודי. התעמולה הנאצית, שהופצה דרך המופתי חאגי אמין אל-חוסייני באמצעות גורמים מקומיים, ליבתה את הרגשות האנטי-יהודיים.

התעמולה הנאצית הדגישה כי היהודים בעיראק הם חלק מ"האויב הציוני", למרות שרוב יהודי עיראק לא היו פעילים בתנועה הציונית באותה תקופה.

פרעות הפרהוד (יוני 1941): אחד מהאירועים המשמעותיים ביותר שהשפיעו על הקהילה היהודית בעיראק היה פרעות הפרהוד - בחג השבועות נרצחו יהודים רבים (כ-180), רכושם נבזז ונעשו מקרי אלימות רבים. אשר נמשכו מספר ימים, שהתרחשו בבגדאד במהלך חג השבועות.

לאחר אירועי הפרהוד, למרות ניסיונות ממשלת עיראק להרגיע את הרוחות, המשיכה החקיקה האנטי-יהודית להחריף. בעקבות ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, המצב הלך והחמיר. יהודים החלו להיאסר באשמות שווא של ריגול לטובת הציונות. בשלהי שנות ה-40, חוקים חדשים הגבילו את השתתפותם של יהודים במשרות ציבוריות, ואולצו להיפרד מרכושם בתהליך של הפקעה או חרמה. עם הקמת מדינת ישראל ב-1948, גברו החשדות כלפי היהודים בעיראק. יהודים נרדפו, רכושם הופקע, והם חוו פגיעה מתמשכת בזכויותיהם. שני אירועים מאלה אשר היו המשכיות לפגיעה ביהודים עוד מתחילת שנות ה-40 ועד להקמת מדינת ישראל והחרפת המלחמה גרמו לממשלת ישראל לצאת במצב בלתי לגאלי של הצלת יהודי עירק. עם הגעת סוכני מוסד והעברת היהודים לאיראן ומשם לישראל. לאחר מספר חודשים ממשלת עירק מזהה את בריחתם של היהודים ומאפשרת את יציאתם בשני תנאים: ויתור האזרחות והנתינות העירקית והשני השארת כל הרכוש בעירק. לאור זאת ממשלת ישראל ויציאה לפועל באופן חוקי וגלוי את מבצע "עזרא ונחמיה" - מבצע הצלתם והבאתם ארצה תוך שנה וחצי רוב יהודי עירק עלו לארץ.

סעיף א'

בשנים אלו מדינת ישראל התמודדה עם קליטתם של עולים רבים הן מארצות האסלאם והן מאירופה (שורדי השואה). שליטה זו לוותה בקשיים רבים ובתחומים שונים. על פי קטע המקור הנכתב ע"י אפרים קישון ניתן לראות מספר קשיים:

קושי בתחום הדיור: "...מיד שאלנו את האישיות: איפה נגור, בבקשה...?" "כמה עולה דירה?" בהמשך הקטע נכתב "מצידי יכולתי לבחור בין שלוש אפשרויות דיור: להשתקע בפחון כמעט חדש במעברת שער העליה..."

תחום הדיור היה אחד מהקשיים הגדולים בקליטת העולים. מדינת ישראל החדשה והצעירה הייתה ללא יישובי קבע, סבלה ממשבר כלכלי בעקבות מלחמת העצמאות אשר נמשכה שנה וחצי וניכר כי תחום הדיור היה אחד המשברים הגדולים. לאחר הקמת מדינת ישראל ב-1948, הגיעו לארץ מאות אלפי עולים חדשים, בעיקר ממדינות ערב, מזרח אירופה וצפון אפריקה. העלייה ההמונית יצרה אתגר עצום למדינה הצעירה, בעיקר בתחום הדיור, מה שהוביל למשבר חמור בשנות ה-50.

קושי נוסף אשר אפשר למצוא בקטע המקור הינו: הפער הלשוני תרבותי. כאשר ניגש העולה לפקיד הסוכנות והוא שאל אותו לשמו "שמך?" ומשם מתחילה שיחה המלווה בעצבים ואף בהכרעה של פקיד הסוכנות המשנה את שמו הפרטי ושם משפחתו של העולה. "קישונוט פרנץ" ... האיש נעשה עצבני... איזה מזה שם המשפחה? קישונוט

קישון מלמל השלטון בין שרידי שינוי ורשם על הטופס..

פרנץ- אפרים רשם לבסוף בטופס..."

יצירת זהות עברית לאומית חדשה ומחיקת הגלות: עם הקמת מדינת ישראל, אחת המטרות המרכזיות של ההנהגה הציונית הייתה טיפוח זהות עברית לאומית אחידה, שתשקף את הערכים של העם היהודי והמדינה הצעירה. עולים רבים נשאו שמות לועזיים או שמות יהודיים בעלי השפעה מהגולה (כגון שמות מזרח-אירופיים, ערבים, או אנגלוסכסיים). שינוי השמות נועד לשקף את המעבר לזהות עברית ולעודד תחושת שייכות למדינה החדשה.

בתקופה שלאחר הקמת מדינת ישראל ב-1948, המדינה עמדה בפני גל עלייה המונית של מאות אלפי יהודים מאירופה, צפון אפריקה, והמזרח התיכון. הוויכוח על מדיניות העלייה התעורר בשל החשש של ההנהגה מהיכולת הכלכלית, הביטחונית והתשתיתית של המדינה הצעירה לקלוט את כל העולים בבת אחת.

סעיף ב'

מדיניות העלייה הסלקטיבית דגלה בבחירת עולים על פי קריטריונים מסוימים, כמו גיל, יכולת מקצועית, בריאות פיזית ונפשית, והשכלה. תומכי הגישה הסלקטיבית טענו שיש להעדיף עולים שיתרמו באופן ישיר לבניית המדינה ויפחיתו את הנטל הכלכלי על החברה.

עמדות הצדדים בוויכוח על העלייה המבוקרת (הסלקטיבית)

מתנגדי העלייה הסלקטיבית – נימוקים:

- ישנם אנשי ממשל אשר ראו בעלייה המונית בלתי מבוקרת סכנה ליציבות הכלכלית והחברתית של המדינה.
- הם חששו שגלי עלייה גדולים מדי יובילו למצוקה בדיור, אבטלה, עוני ובעיות בריאותיות.

- הטענה המרכזית הייתה שישראל צריכה "כוח אדם איכותי" – צעירים, בריאים ובעלי יכולת עבודה, שיסייעו בבניין הכלכלה והמדינה.

לעומתם היו אנשי ממשל כמו דוד בן גוריון אשר התנגד לעליה סלקטיבית ודגל בעליה המונית של ככל העולים למדינת ישראל ואף אמר "מדינת ישראל תפתח שעריה לכל יהודי אשר חפץ בכך". נימוקיהם:

- עלייה היא חובה לאומית מוסרית להגן על כל יהודי נרדף.
- כל יהודי זכאי לעלות לישראל, ללא תלות בכישוריו או במצבו הבריאותי.
- העלייה לישראל היא חלק מעקרון "קִיבוץ גלויות", גם אם הדבר כרוך בקשיים.
- מדינת ישראל צריכה להגדיל משמעותית את הפן הדמוגרפי היהודי ובכך העולים יתרמו למשק והכלכלה וביטחוני בגיוסם לצבא.
- הוויכוח על העלייה הסלקטיבית שיקף את הדילמה בין הצרכים הכלכליים של המדינה הצעירה לבין המחויבות האידיאולוגית של התנועה הציונית לקיבוץ גלויות. בסופו של דבר, המדינה לא אימצה באופן רשמי מדיניות סלקטיבית גורפת, אך העדפת עולים "מתאימים" השפיעה על אופן הקליטה של חלק מהקבוצות האתניות והשפיעה על המבנה החברתי של מדינת ישראל לאורך השנים.

מקור בעמוד 279 בספר הלימוד 'בונים מדינה יהודית ודמוקרטיה במזרח התיכון', יגאל משעול, היי סקול. שם ניתן לראות בתמונה מחנה עולים בבית ליד בדצמבר 1949. התמונה מבססת את הנימוק לתמיכה בעלייה הסלקטיבית, כיוון שזה מדגיש את המחסור בתחום הדיור ואת הקושי בתחום זה בשנים אלו. הוא מדגיש את המחסור במגורי קבע. מה שהביא את הממשלה למצוא פתרונות זמניים, אבל לא תמיד ראויים ועם תנאי מחייה קשים (קור וגשם בחורף, חום כבד בקיץ) – בתמונה רואים: אוהלים ללא כביש וללא תשתיות. אנו יודעים שצורת התיישבות זו הייתה עד שנות ה-60, והעולים נדרשו להתמודד עם אופן ההתיישבות הזמני מספר שנים מהגעתם למדינת ישראל.

שאלה 13

סעיף א'

הגורמים שהשפיעו על החלטת מצרים לפתוח במלחמת יום הכיפורים באוקטובר 1973, הם:

1. השבת הכבוד הלאומי וההשפלה לאחר ההשפלה במלחמת ששת הימים:
 - תבוסתה של מצרים במלחמת ששת הימים גרמה לפגיעה עמוקה בגאווה הלאומית והובילה לתחושת השפלה ציבורית ופוליטית קשה.
 - סאדאת ראה במלחמה דרך לשקם את כבודו של הצבא המצרי ולחזק את הלגיטימציה של משטרו בעיני העם המצרי והעולם הערבי. סאדאת האמין כי בדרך של מלחמה הוא יצליח לעזע את ישראל ולהשיב לעם המצרי את כבודו האבוד ולבצע נקמה בישראל.
 - בזכות זעזוע זה מעמדו של סאדאת יכול להתחזק הן במצרים והן בליגה הערבית.
2. הרצון להשיב את חצי האי סיני:
 - לאחר מלחמת ששת הימים (1967), ישראל כבשה שטחים נרחבים מחצי האי סיני ותעלת סואץ, אזור בעל חשיבות אסטרטגית וכלכלית רבה למצרים.
 - עבור מצרים, חצי האי סיני נחשב ל"פצע פתוח" ולסמל של כיבוש והשפלה לאומית. החזרת השטח הייתה מטרה אסטרטגית ברורה של הנשיא אנואר סאדאת.
 - הקיפאון המדיני ששרר בין ישראל למדינות ערב – יש הטוענים שמצרים ראתה במלחמה אמצעי לפתיחת תהליך מדיני שיביא לנסיגת ישראל מסיני, לאחר שנדחו יוזמותיה להסדר שלום עם ישראל. (הערה: על פי הנחיית מפמ"ר היסטוריה יש לקבל גורם זה כתשובה במועדי חורף וקיץ תשפ"ה.)

- על פי ההיסטוריון יואב גלבר, סאדאת שאף להגיע להסכם עם ארה"ב, לא עם ישראל, וקיווה שהממשל יכפה אותו על ישראל (נסיגה מסיני והשבת ריבונותה של מצרים על השטח) על ידי אמברגו ולחץ מדיני. מבחינתו, ההסדר צריך לכלול גם את סוריה, שותפתו לפדרציה, את ירדן והפלסטינים, ולהתנהל בדירוג מסוים כאשר מצרים מובילה והמדינות האחרות מצטרפות בהמשך. הסדר שיושג בין ישראל ובין מדינות ערב יכלול (אולי) את הדרך לפתרון הבעיה הפלסטינית ובסופו הלא מוגדר של התהליך – יביא לשלום. (הערה: עדכון מפמ"ר היסטוריה כגורם לפרוץ המלחמה החל ממועדי חורף וקיץ תשפ"ו).

סעיף ב'

הישגיה של של מדינת ישראל לאחר מלחמת יום הכיפורים. לאור המחדל הגדול והאבדות הרבות הצליחה בכל זאת ישראל לשמור על השטחים בשתי החזיתות. בחזית הדרומים צה"ל נכנס לעומק האויב עד כ-101 ק"מ מקהיר לאחר טיהור השטח והשתלטות מחדש על כלל המוצבים לאורך התעלה וסיני. בחזית הדרומית נכנס גם כן צה"ל לעומק האויב והגיע עד ל-40 ק"מ מדמשק בירת סוריה. זאת לאחר שאף חייל סורי או מצרי נמצאים על אדמת ישראל. הישגים צבאיים אלה נבעו חרף הקונספציה וחוסר המוכנות של הצד הישראלי ואף חרף כמות הכוחות ומספרם הרב של חיילי צבאות ערב.

הישגיה של מצרים לאחר המלחמה היה חרף אי השבת השטחים סאדאת נתפס כגיבור מלחמה ומעמדו התחזק רבות במצרים. סאדאת נחשב למי שתפס את ישראל לא מוכנה ואף שבר את הקונספציה והיהירות הישראלית שדבקה בה. כמו כן מצרים התקרבה לאחר המלחמה לארה"ב ואף נתמכה על ידה בפן הכלכלי ובשיקום ערי התעלה שנפגעו.

כמו כן תהליך ההתקרבות בין ישראל למצרים תרם למצרים להשיב את השטחים בדרך של הסדר מדיני והסכם שלום בתיווך ארה"ב. כלומר בשנת 1979 מצרים השיבה לעצמה את חצי האי סיני ושליטה מוחלטת בתעלת סואץ כפי שרצתה בתחילת המלחמה.

בשני קטעי המקור ניתן לראות את השפעת המלחמה בדרכים שונות:

במקור 1 הקריקטורה מראה את דמות של החייל לפני המלחמה ולאחר המלחמה. ניתן לראות לפני המלחמה יציבות, עמידה זקופה ובסיס יציב ואיתן. ההשתקפות במראה מדגישה את השבר, העצב וההלם שהיינו בו בעקבות המחדל הגדול ושבירת הרוח והשמחה והאופוריה שהייתה בנו לפני.

ניכר כי הדמות מפוחדת ושפופה כמי שאיבדה אמון וביטחון בצה"ל ובממשלה. עומד על פח אשפה וראשו מושפל.

קטע מקור זה הינו קריקטורה שצוירה בעיתון בשנת 1974 לאחר המלחמה ובזמן קצר לאחריה. ניכר כי עדיין התחושות שהיו בקרב האזרחים ניכרים בה.

מקור מספר 2 הינו של האלוף גרשון הכהן והוא כותב במרחק הזמן בשנת 2013 כמה המלחמה ההיא נותרה כניצחון וגבורה על האויב הגדול והמר. הוא מתאר מציאות של חוזק וחווית ניצחון.

להלן: "ההוויה הנישאת עמי מאז היא חוויית ניצחון וגבורה של צה"ל: "יצאתי מן המלחמה בביטחון גדול...". [...] "ביחסי הכוחות כל כך מובהקים לטובת האויב, יצאנו וידנו על העליונה...". [...] "נשבה בשורות הלוחמים שלנו רוח של ביטחון ועוצמה והכרה בגודל הניצחון.

סיבה אחת להבדל בין תיאורי הקטעים את זיכרונות המלחמה ההיא והמחדל הגדול הינה: מקור מספר 1 צויר והוצג בעיתון בזמן קרוב יחסית לסיום המלחמה ההיא 1974. בעוד המקור השני המילולי נכתב בדיעבד ובמרחק של עשרות שנים מהאירוע בשנת 2013.

שוני נוסף הינו שהמקור הראשון נכתב ע"י מאייר בעיתון בו הוצגו המון מחאות ותחושות קשות של כלל הציבור למחדל הצבאי הגדול. בעוד המקור המילולי השני נכתב ע"י אלוף במילואים בצה"ל ויש לכך חשיבות בנראות ובייצוגיות של לוחמים וחיילים לאחר המלחמה ההיא. האלוף מדגיש את יחסי הכוחות וההפתעה ומדגיש כי למרות שהסיכויים לא היו לטובתנו באף צורה - עדיין ניצחנו וזה מראה על גבורה וחוזקה של מדינת ישראל.